

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

אכילת קדשים
(ובענין לחם הפנים)

ר"א,

נמסר בש"ק פרשת תצוה ה'תשע"א

נכתב בידי: הרב יוסף בן ארזה שליט"א
עימוד: תמנתי עיצוב גרפי

בשבת פרשת קדושים יחל השיעור בשעה 5:15 אחה"צ ויהיה בענין:

אירוסין בשפחה חרופה

מנחה בשעה 4:50 ולאחר השיעור.

בברכת קיץ בריא
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

אכילת קדשים (ובענין לחם הפנים)

ברמב"ן, והוסיף שבשלמים דעלמא החזה והשוק ניתנים לכהן ושאר הבשר לבעלים, ואף באותה שעה נהג סדר זה אלא שאז היה משה רבינו הכהן המשרת ולכן ניתן לו חזה התנופה [והשוק הוקטר על המזבח בהוראת שעה] ושאר הבשר לאהרן ולבניו שהיו לבעלים. הרי לשיטתם מבואר במקור המצוה ד'ואכלו אתם' שמצות האכילה מוטלת על הבעלים, ומכאן מקור נאמן למצוה עשה אף באכילת הבעלים, ועל כן היה פשוט בגמרא דאיכא עשה באכילת ישראל את השלמים. וע' באוה"ח הק' (תצוה) מה שהוסיף בזה על דבריהם.

אמנם הרמב"ם יכול לפרש אחרת את סוגית הגמרא - כפי שעמד שם בלקוטי הלכות - דה'עשה' שאמרו, לא לענין אכילת הקרבן אלא לענין הקרבת קרבנות המחוק"כ, שהמצוה להביא כפרתו בזמנו [ובאבי עזרי (תליתאה מעה"ק יא) נו"נ בחידוש זה]. ואילו באכילת הבעלים את השלמים ליכא מצוה עשה כלל, ואת הכתוב 'ואכלו אתם אשר כפר בהם' מפרש הרמב"ם שאכילתם מתורת כהנים היתה ולא מתורת בעלים, כדמשמע בדבריו (בספה"מ שם ורפ"י ממעה"ק) וכפשט הגמרא שמכאן למדנו שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים.

[הגאון] בעל ההפלאה בספרו פנים יפות (תצוה) העיר על עיקר דברי רש"י, מדוע היו אהרן ובניו הבעלים והלא הקרבנות באו משל ציבור, ואף שהם היו המתכפרים כמו שנאמר 'אשר כפר בהם' ופרש"י שהיה להם כפרה מכל תיעוב באיל זה, אך הלא הציבור היו המקדישים, שהקדישוהו בשביל כפרת אהרן ובניו. נקט ההפלאה שהבעלות על אכילת הבשר שייכת למקדיש ולא למתכפר, ולכך הוקשה לו מדוע אהרן ובניו נחשבו בעלים לענין אכילת הבשר, ופלפל שם לפי דרכו. אכן הגר"ח נקט בפשיטות שהבעלים לענין אכילת הבשר הוא המתכפר ולא המקדיש, ואם ראובן יקדיש עבור כפרת שמעון - שמעון הוא הבעלים על האכילה (ע' זכרון שמואל עח שהביא מהגרי"ז כן בשם אביו. ושם הביא להוכיח ממנחות עג שנכרי שהביא שלמים לכפרת ישראל, הבעלים על האכילה הוא הישראל. ויש מקום לדחות הראיה. ובמק"א דברנו בזה). ואם כן דברי רש"י מסייעים בפשוטו להגר"ח].

וכן הבין הגרי"ז בדברי הרמב"ם, שאין מצוה לישראל באכילת קדשים ולא על הכהנים בקדשים קלים, ובזה פירש (בספרו עה"ת שמיני) דקדוק לשונות הכתובים 'קחו את המנחה וגו' ואכלוה מצות אצל המזבח כי קדש קדשים הוא' וכן 'מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש כי קדש קדשים הוא' - דלהרמב"ם מתפרש 'כי קדש קדשים' כנימוק לכך שמצוים על האכילה, מפני שהיא קדש קדשים'. ושיירי המנחות [שגם הן

א) כתיב באיל המילואים 'ואכלו אתם אשר כפר בהם וגו'. ודרשינן (פסחים נט:): מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. ומהך קרא מנה הרמב"ם מצות עשה (בספה"מ עשה פט. ובעקבותיו החינוך במצוה קב) באכילת הכהנים בשר חטאות ואשמות. ואילו בקדשים קלים לא הזכיר כלל מצוה באכילתם, לא בספר המצוות ולא במנין המצוות הקצר (ברייתא היד) ולא ברמזים ובגוף ההלכות (כפ"י מהלכות מעה"ק), לא בכהנים בחזה ושוק ולא הישראל בשאר הבשר. ואף על פי שמקור הדין נאמר באיל המילואים שהוא קרבן שלמים, אך כבר פרש"י בפירוש החומש שהיה האיל קדשי קדשים, שלא כשאר שלמי יחיד.

והרמב"ן (בהשגותיו על ספה"מ במ"ע הנוספות, א) השיג על הרמב"ם ואמר שיש למנות מצוה גם על הישראל באכילת קדשים קלים. והביא להוכיח כן מהגמ' בפסחים (נט:). דלר' ישמעאל בנו של ריב"ב מחוסר כפורים מקריב קרבנותיו אחר תמיד של בין הערבים ואוכל בקדשים לערב. ופריך הגמ' מאי אולמיה עשה דהשלמה מעשה דאכילת קדשים [ומשני דמיירי בגווני דלא עבר אעשה דהשלמה, יעו"ש]. ופרש"י אם הביא שלמי נדבה קודם התמיד והוא מחוסר כפורים, ואם לא יביא כפרתו לא יאכל את שלמיו וכתב ואכלו אותם אשר כופר בהם - אלמא אכילת קדשים עשה היא בין הנאכלים לכהנים בין הנאכלים לישראל [והעיר המנ"ח (קב) שרש"י אזיל לשיטתו זו בברכות מח: וכן דעת התוס' והרא"ש בנדרים ד:]. הרי מבואר מסוגית הגמרא דאיכא עשה דאכילת קדשים אף בישראל, וקשה על הרמב"ם.

והיה אפשר לתרץ שאמנם לרש"י והרמב"ן לפי שיטתם מבואר כן בגמרא, אבל לשיטת הרמב"ם אין ראיה כלל, דהנה הח"ח בלקוטי הלכות שם עמד דלפרש"י שמעינן חידוש, שהמצוה לאכול הקדשים מוטלת על הבעלים יותר משאר כל אדם, שהרי לפירושה היה נידון לעבור על עשה דהשלמה כדי שהבעלים יאכלו ולא סגי באכילת אדם אחר בלא שנצטרך להקריב קרבן המחוק"כ אחר התמיד ולעבור על עשה דהשלמה. ומנלן הא. וכן עמדו בעיקר הדבר הרש"ש (שם סב) ובספר בית האוצר (קנח)².

ויש לומר שרש"י והרמב"ן הולכים בזה לשיטתם, שמבואר בדבריהם (תצוה כט, כב לג) שאהרן ובניו נצטוו לאכול את בשר האיל מפני שהם בעליו. ומבואר שאכילתם מתורת 'בעלים' היתה ולא מתורת 'כהנים'. ומדקדוק לשון רש"י נראה שהוקשה לו הלא משה רבינו נצטוו לאכול את החזה מפני שהיה הכהן העובד באותה שעה, וא"כ למה את שאר הבשר אכלו אהרן ובניו - ועל זה תירץ שאכילתם היתה משום היותם בעלי הקרבן. וכ"מ

א ומהר"ן שם שפירש 'כגון אכילת פסחים' דייק המנ"ח (קב) דס"ל שאין מצוה באכילת בעלים, אך יש לדחות שאף להר"ן יש מצוה לישראל באכילת קדשים אבל לא על הבעלים דוקא כבפסח.

ב ובבב"ז (אה"ע תמט, יג ואילך. ועע"ש ובחלק או"ח תיג, ב) פירש שהמצוה מוטלת על הבעלים אלא שמקיים המצוה גם באכילת אחרים, אך כל שהוא עצמו אינו ראוי לאכול, אין מקיים המצוה באכילת אחרים מאחר ואין לו זכות אכילה בקרבן, ולכן בהכרח להתיר לו לאכול.

ד וכיו"ב י"ל"פ הכתובים גבי חטאת ובלחה"פ 'כל זכר בכהנים יאכל אתה קדשים קדשים הוא' (פר' צו); 'זהיתה לאהרן ולבניו ואכלוהו במקום קדש כי קדש קדשים הוא לו' (אמור). אם כי כל הכתובים יכולים להתפרש כנימוק על מקום האכילה או על אכילת הוהרים, ולא על עצם האכילה.

קדשי קדשים] גם כן במצות אכילה לכהנים, כמפורש ברמב"ם (עשה פה, ובחינוך קלד).

וביאר בזה הגרי"ז (במנחות כא, ובחודשי הגר"ח טטנסיל פסחים ע) מה שכתב הרמב"ם (ק"פ ח,ג) שהפסח נאכל לאחר החגיגה מפני שמצוותו להאכל על השובע. וקשה הלא אכילה על השובע יסודה בכתוב גבי אכילת הכהנים 'למשחה' - לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים (כמובא ברש"י פסחים פו. ורשב"ם שם קיט:), וא"כ הלא דין זה אמור בכל הקרבנות ולא רק בקרבן פסח, וכמפורש בתמורה (כג: וע' זבחים צא. וחולין קלב:), ואם כן מאותו טעם יש לו לאכול החגיגה על השובע [וכבר הקשה כן המרדכי בסוף פסחים, ותיורצו לא יתכן להרמב"ם]. ותיירץ הגרי"ז שדין אכילה על השובע בשאר קרבנות מלבד הפסח נאמר אך בחלק הכהנים, שהרי להרמב"ם רק בכהנים ובקדשי קדשים אמורה מצות האכילה, ודין 'על השובע' הוא מפרטי מצות אכילת קדשים, משא"כ בחגיגה שהיא שלמים אין בה מצות אכילת קדשים הלכך אין חייבים לאכלה על השובע. ורק קרבן פסח שיש בו מצות אכילה מסוימת לכל ישראל נאמר בו דין 'על השובע', הלכך אוכלים את החגיגה קודם כדי שייאכל הפסח על השובע. [והוסיף עוד שדין אכילת הפסח על השובע נלמד (במכלתא בא) מריבוי מיוחד, כי בעצם דין 'על השובע' הכללי שייך רק באכילת כהנים. ובוזה מבואר שהוצרכו למעט מצה ומרור שאינם צריכים להאכל על השובע. ומאי ס"ד - אך רואים שהדין 'על השובע' בק"פ לא נאמר בתורת אכילת קדשים שבו אלא כלפי מצות אכילת הפסח המסוימת, ועל כן סלקא דעתך שהואיל והמצה והמרור הם מדיני אכילת הפסח כדכתיב 'על מצות ומררים יאכלהו', צריכים גם הם להאכל על השובע, קמ"ל. והארכנו בענין זה במק"א"].

אכן, אף כי מסוגיא זו אין קושיא על שיטת הרמב"ם, אבל קשה קושית הצ"ח (בביצה יט) ממשנה ערוכה (שלהי פסחים) שישראל האוכל חגיגת י"ד מברך על אכילת הזבח. וכן פסק הרמב"ם (חמץ ומצה ח,ז) שמברך 'אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הזבח' - הרי שיש מצוה גם בישראל האוכל קדשים קלים. ובמקדש דוד (בסוף הקונטרס בעניני קדשים) דחה דשאני חגיגת י"ד שהיא באה רק בשביל הפסח כדי שייאכל על השובע, הלכך זהו עיקר מצוותה - באכילתה. אך מלבד שדבריו מחודשים, קשה מה שהעיר שם מדברי התוספתא (בברכות ה,כב) שהאוכל זבחים מברך 'אקב'ו לאכול זבחים'. הרי משמע להדיא שיש מצוה גם באכילת ישראל ובשלמים.

ומה שלא מנה הרמב"ם אכילת ישראל, כתב הצ"ח שכן דרכו של הרמב"ם שהרבה דינים מדאורייתא לא מנאם במנין

המצוות. ואם כי הדברים מוכרחים אכן צריך לבאר טעם הדבר. וכבר פתח הפתח בעל הקו"א על השאג"א (לג), וכתב שלא הבין השגת הרמב"ן בזה, שהרי הרמב"ם עצמו פירש דבריו שאכילת קדשים קלים נגזרת אחר המצוה אבל אינה כאכילת בשר חטאת ואשם כי אכילת הבשר הזה תשלם בה כפרת המתכפר, ובא לשון ציווי באכילתם, מה שלא בא בקדשים קלים, ולפיכך הוא נגזר אחר המצוה והאוכל אותם עושה מצוה. עד כאן דבריו. וביאר בעל הקו"א עפי"ד הרמב"ם בשרשיו (שורש יב) שפרטי המצוה לא נמנו כמצוות בפני עצמן, וכמו פרטי העבודות של כל קרבן וקרבן. וכמו כן אכילת הכהנים חוזה ושוק של קדשים קלים ואכילת ישראל שאר הבשר נכללות במצות הקרבן המסוים, שיאכלו הכהנים והישראל מבשרו את חלקם, וכן אכילת התרומה נגזרת אחר מצות התרומה בכללותה. ואולם אכילת קדשי קדשים ע"י הכהנים נמנית במצוה לעצמה מפני שהיא מכפרת ונאמר בה ציווי לעצמו 'ואכלו אתם אשר פָּר בהם'. וא"כ זהו באור דברי הצ"ח שלא מנה הרמב"ם מצות אכילת שלמים וכד' כמצוה לעצמה, מפני שהיא כלולה במצוה של קרבן השלמים בכללותה.

[אכן] בספר החינוך (קב) נראה שפירש שאכילת קדשים קלים נגזרת אחר מצות אכילת קדשי קדשים. וכן מבואר בתרגום החדש לספר המצוות. ואולם בעל הקו"א פירש בדברי הרמב"ם כמה שכתב שאכילתם נגזרת אחר המצוה - אחר מצות אותו קרבן מסויים, וכדבריו נראה ממה שהזכיר הרמב"ם תרומה. ועכ"פ לגוף מהלך הדברים שיבוא להלן אין חילוק מהותי בין שני האופנים].

ולפי"ז יכולה להתפרש הסוגיא בפסחים הנ"ל להרמב"ם כלפרש"י, דאיכא עשה אף באכילת ישראל קרבן שלמיו. ולענין דין אכילה על השובע שעמד הגרי"ז, שנראה ברמב"ם שאינו אמור באכילת ישראל - הגם שלפי המהלך הזה איכא מצוה באכילת הקדשים אף בישראל - נראה שסובר הרמב"ם שדין אכילה בגדולה אמור רק במתנות כהונה, דבהך פרשתא (בסוף קרח יח,ח) הוא דכתיב 'לך נתתים למשחה ולבניך לחק עולם'. וכן מבואר בפירושו המשנה לרמב"ם (בחולין י,ו) שזהו דין מיוחד במתנות כהונה, וכן דקדק המשל"מ (מע"ה ק,י) מלשון הרמב"ם (שם). וכן מפורש בתוס' זבחים (עה) וכ"מ ברש"י (חולין קלב:), ומוכח כן להדיא בפרש"י בבכורות (כו), שכהן שנתן את הבכור לישראל אין הלה צריך לאכלו בגדולה, שזהו דין האמור בכהן בלבד. ורק בקרבן פסח ישנו דין מסוים הנלמד במכלתא מקרא בפנ"ע שצריך לאכלו על השובע. ועוד יש לפלפל בדין 'על השובע' באופנים אחרים ואכ"מ.

ז אך במצות התרומה לא הזכיר הרמב"ם ענין אכילתה כלל אלא הרמתה, ומאידך במצות אכילת הקדשים הזכיר אכילת התרומה, וכמפורש בחינוך שאכילתה נכללת במצות אכילת הקדשים. ונראה משום שהתרומה אקרי 'קדש' ובכלל הקדשים היא, ועוד שאכילתה נחשבת עבודה כמו שאמרו (בפסחים עב-עג) דאכילת תרומה כעבודת המקדש, ונאמר בזה דינא דברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה' כבהן שהוברר שהוא בן גרושה דקרבנותיו כשרים לו' יהושע. ונראה שזו כוונת הרמב"ם בסוף הל' תרומות, 'כל האוכל תרומה מברך ברכת אותו מאכל ואח"כ מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה וגו' שגם אכילת קדשי הגבול כעבודה שנאמר עבודת מתנה אתן את כהונתכם' - הביא טעם זה לבאר שהיא כלולה במצות אכילת הקרבנות כיון דעבודה היא, ושפיר מברכים עליה ברכת המצוה. אכן נראה מדויק מלשונות הרמב"ם בהל' תרומה ובהל' בכורים שם ובספה"מ וכן מלשונות רפ"י ממע"ה ק' (זה"ה) לשאר הקדשים שאוכלין אותן הכהנים שאכילתן מצוה' שרק אכילת הכהנים נכללת במצוה זו ד'ואכלו אתם', ועל כן מברכים עליה 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן', אבל אכילת ישראל אינה נגזרת אחר מצוה זו אלא אחר מצות השלמים. ולפי"ז לא קשה מה שתמה הרב בעל הקו"א על הרמב"ן שהשיג על הרמב"ם, והלא הרמב"ם עצמו פירש שיש מצוה אף בק"ל - אך הרמב"ם דיבר בכל אותם המקומות על אכילת הכהנים שנכללת באכילת חטאת ואשמות, ואילו הרמב"ן השיג מדברי הגמרא דמשמע שאף לישראל איכא עשה, ועל כרחך למנותה כמצוה לעצמה, שאין זה שייך למצות 'ואכלו אתם אשר כפר בהם' דכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים.

ה י שיעור קמו"ג.

ו היה מקום לדחות דבחנו מיירי ובקדשי קדשים, דהא ברישא קתני 'כשהוא מקריבם אומר... להקריב זבחים. כשהוא אוכלם אומר...'. ומשמע דבאותו אחד שהקריב מדובר. ועוד, דהרמב"ם לא הביא הך תוספתא. ואולם בתוספתא סוף פסחים וברמב"ם מוכרח הנוסח '... וצונו לאכול את / על אכילת הזבח' בלא הזכרת קרבן חגיגה המסוים, ומשמע קצת שהיא בריכה כללית על מצות אכילת זבח סתם. וי"ל על דרך שכתב הרד"ב (בסוף הל' תרומות) שאף שאין מצוה לכהנים באכילת תרומה להרמב"ם, מ"מ מברכים על אכילת התרומה ברכת המצוה מפני שצטוו להתרומה תיאלץ לכהנים ולא לזרים, וזהו 'קדשנו במצותיו וצונו'... שצוה שתהא התרומה מותרת להם [ונראה שזהו טעמו של הרמב"ם (בכורים א,ג) שכל האוכל מתנה שיש בה קדושה מברך 'אשר קדשנו וכו' ולמאי תלוי בקדושה - אך הברכה על כך שהכהנים לבדם צריכים לאכול ולא זרים]. וכן י"ל לענין בשר הקדשים, שצטוו ישראל לבדם לאכלם ולא נכרים.

ומ"מ יש להוכיח שיש מצות עשה אף בק"ל ובישראל (כ"כ בספר מנחת מרדכי על המקד"ד י,ו) מדאמרינן בפסחים (צב) דאונן אינו טובל ואוכל בקדשים לערב משום שהעמידו חכמים דבריהם במקום עשה והיינו עשה דאכילת קדשים כדפירש הרמב"ם בפיה"מ.

דאכילה שלא כדרכה היא והיאך קיימו מצות אכילה - אך כיון שהמצוה היא על הקרבן שייאכל, מתקיימת המצוה אף שלא כדרך אכילה. אכן תוספת זו תמוהה, כפי שתמה באבי עזרי (תנינא מעה"ק י, א אות ג) דאי לא שמה אכילה, הרי הקרבן לא 'נאכל'. ובשלמא לענין פחות מכזית יש לומר שהואיל והמצוה שייאכל הרי סגי בהצטרפות כולם דהא מעשה אכילה איכא ורק דחסר בשיעור חשוב של מעשה אכילה, וכיון שהוא דין בקרבן שייאכל ולא בגברא, י"ל שאין צריך שיעור חשיבות דמעשה האכילה ודי בכך שהקרבן נאכל ע"י מעשה אכילה, אבל באכילה שלא כדרכה אין כלל מעשה אכילה ולא נתקיימה מצות הקרבן".¹ וצדד לתרץ באופן אחר, עפ"י הגמרא בשבת (קכח) לשיטת הרמב"ם (שבת כו, טז) שאף אכילת בשר חי חשיבא אכילה כדרך.² והרש"ש (במנחות שם) כתב עפ"י דייק לשון התוס' שם שאכן לא קיימו מצות אכילה באופן זה, אלא שעשו כן כדי שלא יוותר הבשר עד הבוקר וקעברי בכל תותירו.

אכן ממקום שהביא הבית-הלוי ראה לדבריו, לכאורה יש משם ראה לאידך גיסא, דהנה כתבו התו"י שם 'דדוקא מגיעו כפול לכך משכו הצנועים ידיהם אבל בכזית לא היו מושכין כי דימו לקיים מצות אכילה, אבל כאן לא היה מצות אכילה לגמרי כיון שאין שם אלא כפול. וא"ת היכא דמגיעין כפול איך מיקיימא מצות אכילה. י"ל דלא בעי כזית לגמרי אלא כזית עדיף וחשיבא אכילה'. עכ"ד בקיצור. הנה לכאורה משמע מתחילת דבריהם דליכא מצוה גמורה דאכילת קדשים בפחות מכזית, שלכך הצנועים מושכים ידיהם, ודלא כבית הלוי. ומאידך מסוף דבריהם משמע דאיכא קיום מצוה בפחות מכזית. וכבר תמה המנ"ח (קלד) על פשט דברי התו"י. ואכן צ"ב מהגמרא גופא, דממה שהצנועים מושכים ידיהם משמע שאין מצוה בפחות מכזית, ומאידך אמרו שבזמן שהיתה ברכה כהן שמגיעו כזית יש אוכלו ושבע ויש אוכלו ומותר - משמע דלא בעי כזית.

וי"ל דהנה חיליה דהבית-הלוי הוא ממה שבקרבן פסח מנה הרמב"ם מצות אכילה מלבד מצות ההקרבה, ואילו בכל הקרבנות לא מנה מצוה בפני עצמה לאכול - דבק"פ מלבד דין עשיית הקרבן יש מצוה על הגברא לאכול מהקרבן משא"כ בשאר הקדשים אין מצוה על הגברא אלא מדיני הקרבן הוא שייאכל. ודבריו תמוהים (וכבר תפס עליו באבי עזרי שם אות ב), הלא הרמב"ם מנה מצות אכילה נפרדת בקדשי קדשים (פט) ובשיירי מנחות (פח). [אכן יש מקום לדקדוק ה"ל באופן אחר, שבכל הקרבנות מנה האכילה כמצוה כללית אחת ואילו לאכילת הפסח ייחד מצוה לעצמה. והארכנו בזה במק"א³].

יא וע' משל"מ (יסוה"ת ה,ח), שנסתפק אם במצוות עשה יצא אף שלא כדרך אכילה (וע' הלי"ש פסח פ"ט הערה 182).

יב וכן הוכיח משם המנ"ח (ג,ו), וקדמו מהר"ם חלאה (בפסחים כד). ויש להעיר מהא דהוצרכו בגמרא (פסחים מא.) למעט אכילת פסח חי מחיוב (ויתכן אף שלוקים עליו - עתד"ה איכא), משמע דעכ"פ יש אופנים שחשב 'דרך אכילה', ואולי רק בחלקים מסוימים דרכיכ. [שתמא יש לדחות דמירי ע"י מליחה, וצ"ע אם אין זה בכלל 'נא' דהא מליח הריהו כרותה, או דלמא דמי לצלי ע"י דבר אחר]. וע' ירושלמי עירובין ג,ג, שלמדו מהבבליים לענין עירוב בבשר חי. אך ברשב"א וריטב"א (שם כט) מבואר דדוקא בשר מליח אבל חי ממש אין אוכלים אותו רובא דעלמא ובטלה דעת הבבליים האוכלים. ואולם ביוחסי תנאים ואמוראים (גביהה) ובשו"ת הרשב"ץ (ח"א קלו) נראה שפירשו שמעריבים בבשר חי ממש [ובבאה"ל שפ"ו, הביא דברי הרשב"א והריטב"א, ובסי' תריב (ד"ה אכל) נשאר בצ"ע. וע' גם בחו"ב עירובין שם שנשאר בצ"ע לדינא].

יג שיעורים מא קמו.

[בעיקר] הענין שכתב הרמב"ם שאכילת כהנים מכפרת ועל כן אכילה זו דוקא נמנית במצוה בפני עצמה, הגם שודאי עיקר כפרת הקרבן ודאי נשלמה בזריקת דמים - ברש"י ותוס' (ובחים ו). איתא שהאכילה באה לכפרה מעלייתא. אכן לכאורה מריהטת פשטות הסוגיא בפסחים נח: משמע שהאכילה מעכבת הכפרה. וע' בשני תירוצי התוס' שם נט. ודעת החזו"א (פסחים קכד) ששני התירוצים לא פליגי אבל הגרא"ק במשנת ר' אהרן (קדשים, בסוגיות סי' ב) נקט דפליגי. וע"ש עוד בשיטת הר"ח שהביאו הראשונים ביבמות צ. וע' מקד"ד יד].

אלא שעדיין הדברים צריכים תוספת תבלין, כי היכי דאכילת קדשים קלים נכללת במצוה הכללית של הקרבת אותו קרבן, אף בחטאת ואשם נימא כן שאכילתן כלולה במצות עשייתן, ומה זה טעם דהואיל ואכילת הכהנים מכפרת לכך קובעת מצוה לעצמה.

(ב) ויש לומר דהנה בבית הלוי (ח"א ב,ז וח"ג נא) עמד על דברי הגמרא ביומא (לט). שבארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק נשתלחה ברכה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים וכל כהן שמגיעו כזית יש אוכלו ושבע ויש אוכלו ומותר. מכאן ואילך נשתלחה מאירה בהם וכל כהן מגיעו כפול. וקשה היאך מתקיימת מצות אכילה בפחות מכזית. וכיו"ב יש להעיר בפסחים (ג) שאמר אחד הכהנים 'הגיעני כפול' (מלחם הפנים לחלקי). וכתב לייסד ששונה מצות אכילת קדשים ממצות אכילת הפסח, שבק"פ המצוה מוטלת על הגברא לאכול ואילו בשאר הקדשים המצוה היא שהקרבן יאכל ואינה מצוה המוטלת על הגברא. ולכן מתקיימת המצוה אף בפחות מכזית, דסו"ס הקרבן נאכל ונתקיימה המצוה בין כולם, ולא בעינן מעשה אכילה אצל הגברא".

והוסיף להוכיח (בח"ג שם) שמצות אכילת קדשים מתקיימת אף בלא כוונה, גם למ"ד מצוות צריכות כוונה, שהואיל והמצוה מתקיימת בתוצאה, בכך שהקרבן נאכל, כוונת הגברא אינה מעכבת⁴ [וכתב שכן י"ל במצות הצדקה, שקיומה בתוצאה, במה שהעני מקבל]. ובה פירש דברי הגמרא (בנזיר כג ובהוריות י) שהאוכל את הפסח לשם אכילה גסה קיים מצוה אף למ"ד מצוות צריכות כוונה, שאמנם המצוה המוטלת על הגברא של אכילת הפסח לא קיים בלא כוונה, אבל סו"ס קיים מצות אכילת קדשים בכך שהקרבן נאכל.

ועוד הוסיף (בח"א שם) לפרש הא דתנן (במנחות צח) ששעיר החיצון דיוהכ"פ היו אוכלים אותו הכהנים הבבליים חי לערב - כשחל מוצאי יוהכ"פ בשבת שא"א לצלותו. והרי נראה

ח בשו"ת דובב מירשים (ח"א מוח) רצה להוכיח דבעינן כזית אכילת קדשים מדמסקינן בגמרא (ובחים לא:) במחשב לאכול כזית ביתר מכדי אכ"פ אי מדמינן לאכילת גבוה וחייב או דלמא לאכילת הדיוט מדמינן ליה ופטור - ואם אכילת קדשים מתקיימת בפחות מכזית הלא חשיבא 'אכילה' אף אי לאכילת הדיוט מדמינן. אך יש לדחות שרק כשמקיים לפי האמת מצות אכילת קדשים חשיבא אכילה אף בפחות אבל התם דמירי במחשב מחשבת פיגול צריך שיתקיים דין 'אכילה' לפי אותה מחשבה ועל כן יש לדון את מחשבתו כפי אותם גדרים שהיינו דנים אילו היתה יוצאת מחשבתו לפועל.

ט וע' קר"א יבמות ט; מו"ר ר"ח כח; דובב מירשים ח"א ס.

י קשה הלשון 'הי דלא קעביד מצוה מן המותר פסח מיהא קעביד' - והלא ביטל עשה דאכילת הפסח [ובביה"ל העתיק לשון הגמרא מצוה מיהא קעביד', אך גם זה קשה דמ"מ חיסר מצוה ולא רק מצוה מן המותר 'חיס'].

באופן שבין כך ליכא כזית לכל אחד, שהמצוה היא רק מצד הקרבן שייאכל הלכך הצנועין מושכים ידיהם, שאפשר לה למצוה להתקיים ע"י אחרים¹⁰.

[ולפי דרך החינוך הנ"ל שאכילת קדשים קלים נגזרת אחר מצות אכילת קדשי קדשים, גם כן יתבאר כאמור, שבקדשי קדשים שאכילתם מכפרת נאמרו שני הדינים; מצות הגברא ומצות הקרבן, ואילו בקדשים קלים הנגזרים אחריהם יש רק הדין בחפצא דקרבן, דהושוו הקרבנות כולם זל"ז לדיני החפצא דקרבן, ואולם הדין המסוים שעל הגברא לאכול אכילה המכפרת, לא נאמר אלא בקדשי קדשים].

ג) ולפי מהלך זה נוכל לתרץ עוד כמה קושיות; -

א. הנה השאג"א (צו) הוכיח שמצות אכילת קדשים אמורה בכל הקרבן ולא רק בכזית אחד, דבזבחים (צו) דנה הגמרא בבשר קרבן כשר שבלע מקרבן פסול, דיבוא עשה דאכילת קדשים וידחה לאו דאכילת פסולים. וכן דנה הגמרא (בפסחים פה) שיבוא עשה דפסח וידחה לאו דשבירת עצם - והלא אם המצוה מתקיימת רק בכזית אחד, הלא אין צריך לאכול דוקא אותו החלק האסור ומאי פריך דיידחה הלאו (וע' גם בחדושי הגרי"ז שם ובאחיעזר ח"ב מט, י) - ומוכח שהמצוה מחויבת בכל הקרבן. ובמנ"ח (קלד) חלק ונקט דודאי סגי בכזית אחד, ובשאר הבשר ליכא מצוה אלא רק חיוב לדאוג שלא יהא נותר. והוכחתו ממה שנותנים לקטנים לאכול בשר הקדשים¹¹, והרי הקטן אינו בר מצוה ואם יש מצוה אכילה על כל הבשר נמצא מבטל מצוותו בנתינתו לאכילת הקטן. אכן מפשטות הגמרא דפריך דלדחי עשה לל"ת משמע כהשאג"א¹², ואם כן צריך באור היאך נותנים לקטנים לאכול הקדשים.

אך לפי האמור נחא, שהואיל וגדר המצוה הוא שהקרבן ייאכל [ואילו מצות הגברא בקדשי קדשים מתקיימת בכזית אחד, כהחת"ס] א"כ מצוה זו מתקיימת אף באכילת קטנים, דסו"ס הקרבן נאכל¹³. והמנ"ח גופיה כתב במצות שמירת המקדש (שפח, ב) שמתקיימת גם ע"י קטן כי המצוה מתקיימת בכך שהוא שמור. ושם דימה זאת לאכילת קדשים שהיו נותנים לאכול לקטנים. וזהו כמו שנתבאר.

ב. המש"ח (בפרשת צו) והמקדש דוד (יד, ו) דנו לפרש דברי הגמרא ביומא הנ"ל, היאך נתקיימה המצוה בכפול - שהכהן אכל את החלק הקטן עם קדשים אחרים כגון שיירי מנחות, ובין הכל איכא כזית. ויש להעיר דלכאורה המצוה המסוימת של אכילת לחם הפנים לא נתקיימה, דליכא כשיעור אכילה מהלחם - אך

¹⁰ וכן מפורש בערוה"ש (נגכב) 'לא יתקוטט לעשות מצוה שאינה מוטלת עליו שהרי אכילת קדשים בודאי מצוה גדולה היא ומ"מ שנינו בלחה"פ שהצנועין מושכים את ידיהם מהחלוקה אם מתקוטטים בעד זה. ועל זה אמרו כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישע אליקים'.

¹¹ ע' זבחים נוה. 'שהמורם נאכל לכהנים... ולבניהם' ובשפ"א. וערש"י שם צט. ומנחות עג. שקטן אוכל בקדשים בחלק אביו.

¹² ונראה שאף אם חיובא ליכא אלא בכזית מקרבן, קיום מצוה ודאי איכא בכל מה שיאכל מהקרבן. וא"כ לפי מה שהוכיחו אחרונים דקיום המצוה הוא הדוחה לל"ת (ע' בשיעורים קנו, ג, קצו, ג), ודוחה אף בנוגע שבהעדרה ליכא ביטול עשה - מובן דפריך בפשיטות דידחה העשה לל"ת.

¹³ וע' בפסחים צא ובלקוטי הלכות דמשמע דמיעיק דינא היה מותר לשחוט את הפסח על חבורת קטנים, הגם שאין שם קיום מצוה דאכילת קדשים - והיינו משום דבק"ל ליכא אלא מצות הקרבן וזה מתקיים שפיר באכילת קטנים, ואם משום מצות הגברא דאכילת פסח, לזה שפיר סגי באכילת קטנים באותו פסח שהם המביאים שלו.

אכן נראה מזה שבקדשי קדשים ושירי מנחות שאכילתם מכפרת, מוטלת מצות גברא על הכהנים לאכול מלבד דין הקרבן שייאכל, וצריך למצות הגברא אכילת כזית דוקא ככל דיני 'אכילה', ורק בקדשים קלים צדקו דברי הביה"ל שאין בהם אלא מצוה מצד הקרבן שייאכל, ולכן לא מנה הרמב"ם אכילתם כמצוה לעצמה מלבד הפסח שהוא מצות גברא. ומעתה מובנים דברי הגמרא והתו"י, שאכילת לחם הפנים בכלל מצות אכילת שיירי מנחות שהרי יש לו תורת מנחה (כמבואר במנחות מו) וכן מפורש באור שמח (מעה"ק יב, ובגר"ח (בסטנסיל סוף סוכה) וכפי שיבואר להלן בהרחבה, הלכך מלבד מצות הקרבן שייאכל יש בו גם מצות גברא באכילתו, וכשאכלוהו אכילות פחותות מכזית נתקיימה המצוה שייאכל ולא נתקיימה מצות הגברא [כדברי ביה"ל], ומובן א"כ מדוע הצנועין משכו ידיהם שהרי בין כך אין כזית לכל אחד ומצות הגברא בלאו הכי אינה מתקיימת אלא מצות הקרבן שייאכל, ומצוה זו הלא תתקיים בכל אופן ע"י אחרים ועל כן משכו הצנועין ידיהם. וזו כוונת התו"י דנתקיימה מצות אכילה אף בפחות מכזית - כלומר מצות הקרבן שייאכל, אך לא נתקיימה לגמרי - כי מ"מ מצות 'אכילה' של הגברא אינה אלא בכזית.¹⁴

ויש להביא סעד לכך מדברי החת"ס, דהנה במקום אחד (בתשו' קמ - תשובה למהרצ"ח, וציינה המהרצ"ח בהגהותיו ליומא לט) כתב כדברי הביה"ל, וכבר קדם הנוב"י (בדורש לציון א. וע"ש בהגהה מבו המחר), ואולם במק"א (מט) כתב החת"ס שבלחה"פ איכא מצות גברא באכילת כזית אלא דסגי באדם אחד שיאכל כזית ושאר כהנים יאכלו השאר אף באכילות פחותות מכזית¹⁵. ובוזה תירץ את הגמרא שם שאמנם כל אחד הגיעו כפול אך כיון שכהן גדול נוטל חלק בראש הרי שאוכל כזית וסגי בזה לקיום המצוה. וזה מסייע למה שאמרנו דבאכילת קדשי קדשים יש שתי מצוות; מצוה על הגברא שאינה מדיני החפצא דקרבן, שעל כן נמנית היא במצוה בפני עצמה וכמוש"כ הרמב"ם שאכילת הכהן כפרה היא [ומצוה זו מתקיימת באכילת אדם אחד כזית], ועוד דין נוסף מדיני הקרבן שייאכל, וזהו דין האמור בכל הקרבנות כולם, ולזה סגי שייאכל בין כולם אף באכילות פחותות מכזית.

ויתיישבו בזה דברי הפוסקים (מובא במג"א נג סקכ"ו מדרכי משה. ציין אליו החת"ס שם) שלא יתקוטט אדם עבור שום מצוה שהרי שנינו הצנועין מושכים את ידיהם מלחם הפנים. ובמחצה"ש הקשה עפ"י ד התו"י דהתם משום דאין כזית וליכא מצוה לכך משכו ידיהם, ומניין שאף במקום מצוה ימשוך ידו משום קטט. אך לפי האמור נחא שהרי גם בפחות מכזית יש מצוה על הקרבן שייאכל ורק מצות גברא ליכא, ועל כה"ג הוכיחו הפוסקים שאין להתקוטט עבור שום מצוה, וכגון לענין לעבור לפני התיבה דמיירי התם, שהיא מצות הציבור שתיעשה ולא חובה המוטלת אקרקפתא דגברא, ושפיר דמיא ללחם הפנים

¹⁴ ואין מובן מדוע חילקו באופן זה לכל המשמר וביטלו מצות הגברא מכולם, אכן החת"ס דלהלן בפנים ל"ק, דנתקיימה המצוה באכילת כזית דכהן גדול. אך קשה למה הכהן הותר מכזית וביטל מצוות. ומה משמע כדעת ביה"ל [שהביא בעצמו דברי התו"י 'הוכיח כדבריו'] שהמצוה מתקיימת בפחות מכזית הלכך כל ששבע בפחות יכול להותיר [ומשמע ברש"י ובתו"י ובריטב"א דכיון ששבע שפיר מתקיימת המצוה בכך אף בלא כזית, אבל כשאינו שבע אין ענין באכילת פחות מכזית. וע' בחדושי הנצי"ב שם]. גם יתכן (וכ"מ קצת באחיעזר ח"ב מט, י) שהחיוב מתקיים בצירוף אכילת כזית בכמה כהנים הגם שכשאוכל כהן אחד איכא קיום מצוה בכל כזית וכזית.

¹⁵ וכ"מ בפשוטו מרש"י שכתב שהיא מצוה המוטלת על הבעלים, והרי ודאי לא חייבתו תורה לאכול הקרבן כולו, שזה רחוק במציאות, ועל כרחק גדר המצוה שיאכלו הבעלים כזית והשאר ע"י אחרים.

מדוע הכליל הרמב"ם מצות אכילת הלחם במצות הסידור והלא יש מצוה כללית בפני עצמה של אכילת שירי המנחות².

ולכאורה לפי האמור נחא שהרי במנחות יש שני דינים, מצות הגברא ומצות הקרבן שייאכל, ואם כן מצות הגברא היא המצוה הכללית דאכילת שירי מנחות [כתירוץ האו"ש והגר"ח], ואילו מצות הקרבן המסתעפת מדיני כל קרבן וקרבן בפרטות הכלילה הרמב"ם במצות סידור לחם הפנים, שהרי האכילה היא דין מדיני לחה"פ. אלא שעדיין קשה מדוע בכל המנחות לא הכליל הרמב"ם את אכילתם בהגדרת מצות אותה מנחה ורק בלחה"פ מפרט את האכילה בהגדרת המצוה.

ונראה שמבואר ברמב"ם יסוד גדול, ששתי פנים יש לאכילת לחם הפנים; יש בה דין אכילת שירי מנחות [אשר יש בה שני דינים, מצות הגברא ומצות הקרבן שייאכל כאמור], ודין נוסף של מצות אכילה המסוים ללחה"פ, לא משום לתא דמנחה. וזהו שהכליל הרמב"ם מצוה זו עם סידור הלחם, שהוא דין פרטי ללחם מלבד תורת 'מנחה' שבו. ועיקר היסוד מבואר בחדושי הגרא"ל (ח"ב לו) שיש בלחם תורת 'קרבן' בפני עצמו מלבד היותו מנחה ככל המנחות. ומצד תורת 'קרבן' שבו עיקרו הוא הלחם, ואילו מצד היותו 'מנחה' הלבונה עיקר דהיא המתיר את הלחם כקומץ המתיר את השירים. [ובגרי"ז (במנחות) חידש שבלחם אין תורת 'מנחה' כלל רק תורת קרבן בפנ"ע, ומה שאמרו בגמרא שהבזיכין הם כקומץ המנחה, זהו חלות דין בבזיכין לבד דחשיבי 'מתירין' להלחם, אבל הלחם עצמו יש לו תורת קרבן בפנ"ע. ואולם הגרא"ל נקט שקיימים שני הדינים. וע"ש שהאריך לפי"ז בבאור דברי המיוחס לרשב"א במנחות (י). וע' גור אריה יהודה (ד) שהאריך נמי בדברי המיוחס לרשב"א]. ועל כן מנה הרמב"ם מצות אכילת הלחם בפרטות עם סידורו, ולא עשה כן בשאר המנחות - כי יש ללחם מצות אכילה מצד תורת קרבן שבו, מלבד היותו כשירי מנחה.

ובזה יתורצו דברי הרמב"ם (בפירושו המשנה מנחות ב,ב יא,ז) שמצות אכילת לחם הפנים בשבת דוקא. והקשה התוי"ט (שם ב,ב) כיון שיש לו דין מנחה הנאכלת ליום ולילה א"כ הלא נאכל אף למוצאי שבת. ועוד, הא תנן להדיא שביה"כ שחל בשבת הלחם נאכל לערב. אך לפי האמור נחא, שאמנם מצד תורת 'מנחה' דלחה"פ הזמן הוא יום ולילה, אבל סובר הרמב"ם שמצד המצוה המסוימת של הלחם בתורת קרבן בפני עצמו, מצות אכילתו בשבת בלבד. הלכך רק ביה"כ"פ כשאי אפשר לאכול - יש לאכול עכ"פ לערב כדין מנחה, הגם שלא תתקיים בו מצות האכילה המיוחדת. [ובודאי אם חישב לאכול לערב לא הוי פיגול, דאין זה חוץ לזמנו].

והוציא זאת הרמב"ם מהסוגיא בסוכה (נו). דלרב מברך תחילה על הסוכה ואח"כ מברך על הזמן, דחיובא דיומא עדיף מחיוב התדיר. והקשו בגמרא מדתנן עצרת שחל בשבת אומר לו הילך מצה [דלחם הפנים] הילך חמץ [דשתי הלחם] - הרי שמקדימים את התדיר הגם שאינו חובת היום. והסיקו דפלוגתא

לפי האמור נחא, דמה נפשך, מצד מצות הקרבן שייאכל - שהוא דין פרטי בכל קרבן וקרבן מצד דיני עשייתו והקרבתו - מצד זה לא בעינן כזית. ומצד מצות 'אכילה' שעל הגברא שהיא בכזית - הרי זו מצוה כללית לאכול שירי מנחות וא"כ לזה סגי באכילת שירי מנחות שונות כאחת, ולא בעינן כזית מלחם הפנים דוקא.³

ג. בבית הלוי (ח"א ב,ז) העיר מדברי הגמרא והתוס' ביבמות (מ) שבמנחות יש חיוב אכילה מסוים על הכהן המקריב - והרי נראה לכאורה שהיא מצות גברא ודלא כמו שייסד. ותירץ שאמנם הרמב"ם לא הזכיר דין זה, והוכיח שם כשיטה זו (וע' בבאור הגרי"פ פערלא על הרס"ג קנ"ג שהאריך בזה). ולפי האמור מעיקרא ל"ק דהלא במנחות שהן קדשי קדשים שני דינים איכא; מצות הגברא ומצות הקרבן, ושפיר י"ל שמצד מצות אכילה שעל הגברא בעינן שהכהן המקריב יאכל, ורק מצד מצות הקרבן מתחלקת האכילה בין כולם.

ולפי"ז יצא לכאורה שרש"י (בפסחים נט) שפירש הסוגיא שיש מצות אכילה על הבעלים אף בשלמים, זהו רק לפי שיטתו שגדר המצוה היא מצות גברא⁴, הלכך יש מצוה יתירה בבעלים, אבל להרמב"ם דס"ל דבק"ל ליכא מצות גברא, לכאורה אין מקום לדון מצוה יתירה בבעלים. ואולם אין הכרח בדבר, ש"ל שגם במצוה שעל הקרבן שייאכל הטילה התורה מצוה זו בעיקר על הכהן המקריב - במנחות, או על הבעלים - בשלמים. ולפי"ז יכול הרמב"ם לפרש הסוגיא בפסחים כפרש"י, וכמו שהוזכר לעיל.

ד והנה הראב"ד (בהשגותיו על מנין המצוות הקצור) השיג על הרמב"ם שמנה מצות סידור לחם הפנים בלבד ולא מנה אכילת לחה"פ כמצוה לעצמה. ויתרצו האו"ש (מע"ה ק"י) והגר"ח (בסטנסיל שלהי סוכה) שאכילת לחה"פ נכללת במצות אכילת שירי מנחות, וכמפורש בגמרא (מנחות ז ט יב) שהבזיכים בלבונה כקומץ המתיר את שירי המנחה באכילה. [בתוי"ט (מנחות ה,ג) עמד על כך שלא מצינו בתורה שלחם הפנים נקרא מנחה, וציין לרש"י (סו"פ אמור²²) על הפסוק 'והיתה לאהרן ולבניו' - לשון נקבה, כי היא מנחה, שכל הבא מהתבואה קרוי מנחה]. ובמרכבת המשנה (מע"ה ק"ש) תירץ באופן אחר, עפי"ד הרמב"ם בספר המצוות (עשה כז) שהגדיר המצוה לסדר את לחם הפנים ולאכול - הרי הכליל אכילת לחה"פ במצות הסידור. ומעתה קשה, כיון ששני התירוצים מסתברים וברורים, היאך יתקיימו שניהם יחדיו, דכיון שלחם הפנים בכלל שירי מנחות כמו שהוכחו האחרונים, א"כ

כ ואף לפ"מ שיתבאר הלאן שבלחה"פ יש מצוה בפנ"ע דאכילה, גם היא רק מדיני החפצא דלחה"פ וא"צ בה שיעור כזית.

ונראה לכאורה שכלפי מצות הגברא אין לאכול עם הקדשים דבר הרשות באותה אכילה [מלבד בתלין דחולין דשירי משום שכך תיקון הברכה], דאכילה דרשות מבטלת אכילה דמצוה כדאמרינן גבי מצוה. משא"כ כלפי המצוה שהקרבן יאכל מסתבר שאין לחוש אם אוכל עמו דבר הרשות, דסו"ס הקרבן נאכל ואין צריך חלות דין במעשה. [ונראה לכא' לפ"ז שאין לאכול התגינה עם הפסח יחדיו למ"ד מצוות מבטלות זא"ז (וכדמשמע במנ"ה ה"ט בקומץ המנחה), שהרי אכילת פסח היא חובת גברא. אך ממה שהפסח יכול להאכל לקטנים שאינם מנויים למ"ד (עתוס' פסחים פח. שלא הקשו אלא משום איסור שלא למנויי) הגם שאין מתקיימת בכך אכילת מצוה דבעלים, מוכח שאף בקרבן פסח די בכזית לקיים חובת הגברא ואילו שאר הברכה הוא מצוה בקרבן שייאכל, ולפי"ז נראה שמתיר לאכול שאר הברכה עם התגינה].

כא ויש מדייקים מרש"י בקדושין נג. (ד"ה הצנועין) דבפחות מכזית ליכא מצוה [וכ"כ הריטב"א ביומא בשמן], שעל כן הצנועין מושכים ידיהם - וזה מתאים לשיטתו דמצות גברא היא. וכ"כ בתורא"ש ביומא, דבפחות מכזית ליכא מצוה כלל.

כב ובר"ר ובכמה כ"י ליתא. והרמב"ן צדד לפרש 'והיתה' על המערכת. וע' קרן אורה ויד דוד ושפ"א מנחות טז ובשפ"א שם מז. ועתוס' שם נה. (ד"ה כל המנחות) דלחה"פ בכלל משמעות מנחות דמתני'.

כג אך מצינו כיו"ב שבמצוות מעשה החטאת והאשם (סד סה) הוכיז הרמב"ם דין אכילתם, הגם שמנה לאכילה מצוה לעצמה. [ומה שבמצוות המנחה לא הוכיז אכילה, כי יש מנחות שאינן נאכלות כגון מנחת כהנים].

הקצר) שלשיטת הספרי אמנם סידרו את הלחם במדבר אך ללא הבזיכין. והביא מהירושלמי (פ"ו דשקלים) שכאשר אין לחם כשר - מביאים לחם פסול. ובאופן זה לא היו מביאים לבונה. וביאור הדבר ש'עבודת המנחה' שבלחם ודאי אינה שייכת אלא בכשרות, ולשיטת התו"כ היא נאמרה רק כשנכנסו לארץ, אבל מ"מ אין קיום דין לשלחן בלא לחם ערוך עליו כאמור, ומצד זה היו עורכים הלחם אף במדבר, ואף כשאי אפשר לקיים בו את מצוות עבודתו.

ועוד הוכיח בצפנ"ע מהא דמשמע בפשוטי המקראות שבימי המלוואים היו מסדרים את לחם הפנים, והרי איתא במשנה (מנחות ספ"א) שאין כשר לסדר את הלחם באמצע השבוע אלא ביום השבת דוקא. ופירש הצפנ"ע דעל כרחנו לומר שבימי המלוואים סידרו הלחם בלא לבונה. והיינו משום צורת הבית.¹²

ובזה מתפרשת דרשת התו"כ (ס"פ אמור) 'חק עולם' - לבית עולמים ופירש הר"ש שממעט במה שלא ינהוג בה לחה"פ. ותמה הגרי"ז (בספרו עה"ת שם) הלא מקרא מפורש בספר שמואל (כא) שבנוב קרב לחם הפנים, הגם שהיתה במת ציבור. ולהנ"ל י"ל שאמנם סידרו שם לחם מצד תבנית השלחן, אך בלא בזיכין - שאין עבודת המנחה שבלחם אלא במקדש.¹³

ודייק בצפנ"ע המקראות שבפרשת פקודי, שבציווי כתיב 'וערכת את ערכו' ואילו בעשייה כתיב 'ערך לחם' - כי הציווי שנאמר לשעה ולדורות כולל גם לבונה אבל בפועל לא סידר משה רבינו אלא את הלחם בלא הלבונה.

ויש להוסיף דיוק גדול לכל זה, ממה שלא נזכר כלל ענין הבזיכין בכל פרשיות עשיית המשכן שבספר שמות, ורק בפרשת אמור נאמרו הבזיכין לראשונה. ומוכן לאור האמור שבפרשיות עשיית המשכן לא הוזכרו אלא דברים המהווים את צורת המשכן ותבניתו [וכנ"ל מענין העלאת הנרות וערך הלחם שהם חלק מצורת הכלים והבית] ולא הוזכרה עבודת הקרבנות. וזה סייעתא גדולה שרק הלחם מהוה צורת הבית אבל לא הבזיכין.

ועל כן רק בפרשת אמור רמוז הלחם בשם 'מנחה' כנ"ל מפרש"י - אבל לא קודם לכן, שהרי לא היתה ללחם תורת 'מנחה' בזמן הקמת המשכן שהרי לא הוקרבה הלבונה שהיא כקומץ המתיר את השיריים, ורק היה ללחם דין קרבן בפני עצמו.

וא"כ עתה מבואר ענין שני הדינים הנ"ל¹⁴; שאמנם מצד תורת המנחה שבלחם, זמן אכילתו הוא ליום ולילה כשאר מנחות, אבל מצד היות הלחם כקרבן - משום היותו לחמו של שלחן, שהוא חלק מצורת הבית - זמן אכילתו הוא בשבת דוקא. ועל כן הכליל הרמב"ם במצות הלחם את האכילה עם הסידור, מה שלא עשה כן בשאר מנחות - כי מלבד היותו כשירי מנחה, יש באכילת הלחם מצוה מצד תורת קרבן המיוחדת שבלחם הפנים, ומצד זה נכללת האכילה עם מצות סידור הלחם.

כו ומ"מ תנן (במנחות מט.) שאין מחנכין את השלחן אלא בלה"פ בשבת, שלא נתקדש הלחם אלא בשבת (כדאמרי' שם נ. ובמשנה ק.).

כו ואף שמבואר שם שהלחם היה נאכל, צ"ל כיון שלא היתה אז תורת 'מנחה' לה"ש דאין מנחה בבמה, אין הלחם מחוסר דבר שיתירנו, ולא דמי לסידור את הלחם בלא לבונה בזמן דאיכא תורת מנחה.

כז ואף בלא חידוש הצפנ"ע ודיוקי המקראות לחלק בין הלחם ללבונה, יש מקום לגוף הדברים באופן שגם בלבונה נאמרו הנך תרי דיני: היותה כקומץ המתיר את הלחם, ועוד קיום צורת הבית בכך שהשלחן ערוך בלחם עם לבונה. והווי שהוכיח הרמב"ם במצות הלחם שיש לבונה עמו.

דתנאי היא. והסיקו הלכה כרב. וכבר עמדו התוס' מסתם משנה דתנן 'הילך מצה הילך חמץ' ותיצרו דלא חייש רב לסתם מתניתין, א"נ גם לחם הפנים חשיב חובת היום אע"פ שהם משבת שעברה. והנה במה שנקטה הגמרא בתחילה שאכילת לחה"פ אינה חיובא דיומא ביאר הגר"ח (בסטנסיל שם) שאכילת לחה"פ אינה מוגדרת כחובת יום השבת ורק דהיות שבו ביום מקטירים הבזיכים הרי הלחם כשאר מנחות הנאכלות ליום ולילה. ומעתה י"ל דביאר הרמב"ם במסקנת הגמרא שאמנם מצד תורת 'מנחה' אין הלחם חובת היום שהרי הוא נאכל אף בלילה כאמור, אבל מצד תורת 'קרבן' המיוחדת ללחם, חובת היום היא ומצוותו להאכל בשבת דוקא. וא"כ שפיר יש לקיים סתם משנה שמחלקים תחילה את לחה"פ הגם דקיי"ל כרב דחובת היום קודמת לתדיר, שאף לחה"פ מחובת היום הוא.¹⁵

ויש לבאר באר היטב מה גדר ענינם של שני הדינים הללו שבלחם, דהנה הבאנו בכמה מקומות¹⁶ יסוד הגר"ח (ביומא) בשיטת הרמב"ם שבעשיית כלי המקדש, מלבד דינם המסוים להכשר עבודת כל כלי וכלי, יש בהם קיום דין נוסף של עשיית המקדש בתבניתו ובצורתו, שגם בהעמדת הכלים יש חלות דין בתבנית הבית וצורתו [ודוקא בהיותם עומדים במקומם המסוים - ולר' מאיר הוא לעיכובא, כדמוכח מדברי שנים מהראשונים על הירושלמי שקלים]. והראנו בהרחבה כמה הוכחות לדבר וגם חילוקי דינים רבים המסתעפים מכך, כגון דין 'זהב' וכפתורים ופרחים שבמנורה - שהוא דין מצורת הבית ולא מהכשר מצות ההדלקה, וכיו"ב לענין מדות המזבח ועוד. ועוד הראנו לדעת - עפ"י דברי בעלי התוס' על התורה (ר"פ תרומה), וכדמוכח מהסוגיא במנחות צט ועוד - שאף בהדלקת הנרות ועריכת הלחם יש קיום דין בשלמות צורת הבית, שכן סדר הבית וצורתו, להיות בו נרות דלוקים ולחם ערוך וקטורת מוקטרת וכד' כדוגמת בתי מלכים. ובוה פירשנו סדר הכתובים, שרק לאחר עריכת הלחם על השלחן העמיד משה רבינו את המנורה במקומה, שהואיל ומקומה להיות 'נוכח השלחן' [וכפי שהוכיח הגרי"ז] ואין שלמות צורת השלחן אלא בהיותו ערוך בלחם הפנים, הלכך צריך תחילה לערוך ורק לאחר מכן להעמיד המנורה נוכחו. וע"ש בבאור הענין בהרחבה.

ואם כן נראה שהם הן שתי הפנים שבלחם הפנים; תורת 'מנחה' שלו - מצד הכשר העבודה המסוימת שלו, שהלבונה כקומץ והלחם כשירים הנאכלים. ועוד תורת 'קרבן' של הלחם בפני עצמו - מצד שלמות צורת הבית, בהיות השלחן ערוך בלחם [ואף בשעת המסעות היו נושאים הלחם עם השלחן כדאמרינן בגמרא (מנחות צה) - שהלחם מהוה חלק מצורת השלחן גופא], וכלפי דין זה הלחם הוא העיקר אף בלא הבזיכין.

ויש להביא כמה הוכחות לכך, דהנה מנו בספרי (עקב) כמה מצוות שנהגו רק בכניסתן לארץ, ואחת מהן היא מצות לחם הפנים. וכבר הקשו הראשונים (בעלי התוס' עה"ת ורבנו הלל על הספרי) הלא לחה"פ נהג בשבעת ימי המילואים וכל הארבעים שנה כמפורש בגמרא. ופירש בצפנת פענח (תנינא עג: עד. ובמנין

כז אכן הרמב"ם השמיט הלכה זו דלחה"פ קודם, כאשר העיר המשל"מ (כלי המקדש ד,ה). ונאמרו בוה כמה דרכים - ע' נוב"ק או"ח לט; שפ"א סוכה שם; העמ"ש קנד; שבט הלוי ח"א לו; ברכת מרדכי ח"ב לב. ובלקוטי הלכות נקט להלכה ששתי הלחם קודם.

כה ישעוריים מה, ד; קמא, ב; קנ, ג.